

- **Úvod do historie.**

První Československá republika.

Československá republika vznikla 28. října 1918 na troskách rozpadávající se habsburské monarchie. Do vínku dostala určité výhody, ale také řadu prvků, které jí v následujících letech přinášely obtíže. Mezi výhody můžeme nesporně zařadit poměrnou hospodářskou vyspělost, neboť zejména na teritoriu Českých zemí se nacházela velká část průmyslových podniků bývalého Rakouska – Uherska. To s sebou po dezintegraci střední Evropy¹ neslo ovšem nutnost hledat nové trhy v zahraničí, což v určitých obdobích nebylo jednoduché. V řadě odvětví československé hospodářství dosáhlo velmi dobré úrovně, i když s tehdy nejvyspělejšími státy se v tomto ohledu zcela rovnat nemohlo. Za důležitou výhodu je třeba považovat také demokratické základy státu, dlouhou dobu pevně spojené s nejvýznamnější postavou mezi těmi, kteří se o vznik Československa zasloužili – Tomášem Garriguem Masarykem. Vnitřní uspořádání republiky se po téměř celé meziválečné období vyznačovalo značnou stabilitou, nedošlo k žádnému převratu směřujícímu k autoritativní vládě, jak se to dělo v sousedních státech.

Československo vzniklo jako stát mnohonárodnostní, a proto muselo – podobně jako většina sousedních zemí – řešit národnostní politiku. Více než tři miliony Němců, přes půl milionu Maďarů, několik desítek tisíc Poláků, židé a další, ti všichni se ocitli v hranicích státu, s jehož existencí mnozí z nich nesouhlasili. ČSR také musela v prvních měsících své existence řešit snahu obyvatel pohraničních německých oblastí o odtržení a připojení k Rakousku, s Polskem spor o Těšínsko a další, menší území, s Maďarskem se několik měsíců bojovalo² o Slovensko. Národnostní otázka zůstala po celé meziválečné období citlivou záležitostí a to, zda se republika dařilo uspořádat ji správně, je různými stranami hodnoceno různě. Pravdou zůstává, že ČSR příslušníkům menšin přisoudila rovná občanská práva a přiměřená práva na užívání vlastního jazyka, existenci menšinového školství, kulturních zařízení atd. Zde je možno odkázat na ústavu z roku 1920, prováděcí nařízení k jazykovému zákonu a jiné dokumenty. Samozřejmě že v praxi byly určité nedostatky a kdo chtěl být nespokojen, důvod si vždy našel. Pravda ale je, že v ČSR bylo 17 stálých německých divadel, vycházelo množství celostátních i regionálních německojazyčných periodik, Němci měli jednu svoji univerzitu a dvě technické vysoké školy, o nižších stupních škol nemluvě. Pokud tedy chtěli, mohli dosáhnout úplného vzdělání ve vlastním jazyce. Také je pravda, že se obtížněji dostávali do vyšších armádních funkcí a státních úřadů včetně diplomatických, to ale bylo dáno přetrvávající nedůvěrou vycházející z toho, jaký postoj čeští Němci zaujali v době vzniku republiky – jednoznačně odmítavý.³ Během dvacátých

¹ Pojem desintegrace střední Evropy se zde myslí rozpad habsburské monarchie, tedy většího celku, který měl nesporně i své výhody, zejména z hlediska hospodářského. Jinak pojem střední Evropa dnes zahrnuje z politického hlediska zpravidla Českou republiku, Slovensko, Polsko, Maďarsko, Německo, Švýcarsko, Rakousko, Slovinsko a Lichtenštejnsko, ale někdo tam počítá např. i Pobaltí - z hlediska kulturního.

² Více o této poválečné pohraniční problematice se lze dočíst ve výukových materiálech o generálu M. Pellé, které byly zpracovány v rámci projektu „Významní cizinci v novodobých dějinách Československa: M. Pellé a E. Denis: <http://www.csbh.cz/spolecne-projekty/vyznamni-cizinci-v-novodobych-dejinach-ceskoslovenska>

³ K této věci vyšla řada knih, odkazujeme zde na jednu, již sestavili přední čeští historici před několika lety, a některé další. Existují i překlady z němčiny k této otázce, velmi se vzájemně lišící podle postoje autora. Zdeněk

let, poté co se podařilo překonat následky poválečné krize, se ukazovalo, že soužití více národností v jednom státě je možné i na základě spolupráce. V roce 1926 čeští Němci získali poprvé zastoupení ve vládě ČSR dvěma ministry, a tento stav vydržel až do jara roku 1938. Žádné jiné menšiny ve střední a východní Evropě nebyla taková možnost v podobném časovém rozsahu nabídnuta. ČSR se vyznačovala vstřícným jednáním i s židy, menšinou tradičně utlačovanou. Židé považovali meziválečné Československo za jeden z nejvstřícnějších států vůči jejich menšině. Meziválečné Československo jako snad jediný stát v té době uznávala židy jako menšinu, otevřený antisemitismus dávaly najevo jen místní fašistické skupiny, které ale neměly v ČSR velký vliv – mezi Čechy.

Demokracie a tolerance byly důležitými prvky, jimiž se meziválečné Československo mohlo chlubit. I díky tomu se rozvíjel nerušeně také kulturní život s řadou významných osobností ve všech oblastech – výtvarném umění, architektuře, literatuře, hudbě a dalších, již působili doma i v zahraničí. Jako příklad lze uvést vedle Bohuslava Martinů⁴ zejména výtvarníky – Františka Kupku⁵ (F), Otakara Kubína (F) či architekta Jana Letzela, který působil v Japonsku – postavil mimo jiné v Hirošimě Průmyslový palác, který přežil útok atomovou pumou v r. 1945, byl ponechán jako památník a dnes se jeho pozůstatkům říká Atomový dóm. Příhodné podmínky pro kulturní rozvoj se vztahovaly rovněž na příslušníky menšin v ČSR. V republice vycházel svobodně německý tisk, hrála německá divadla, psali německojazyční autoři, z nichž někteří dosáhli světového věhlasu – Franz Kafka, Franz Werfel, Egon Erwin Kisch, Max Brod a jiní.⁶

Poněkud paradoxně neměla ČSR příliš dobré vztahy se svými sousedy. V případě Polska a Maďarska to bylo způsobeno územními spory, k Německu se s nadějí obraceli radikálně protičeskoslovenští příslušníci německé menšiny, a tak – možná trochu nečekaně – Československo vycházelo nejlépe asi s Rakouskem, s nímž se brzy podařilo vyřešit sporné otázky. Bez potíží bylo také soužití s Rumunskem, spojencem v Malé dohodě,⁷ s nímž ale ČSR sousedila jen krátkým úsekem hranice daleko na východě. V každém případě nepříznivé geopolitické uspořádání musely československé vlády vést v patrnosti a být připraveny k obraně. Podařilo se zřídit velmi dobře vycvičenou armádu, postavenou na legionářské tradici a vyzbrojenou kvalitními zbraněmi vyráběnými vlastním zbrojním průmyslem, jenž pracoval ve značné míře i pro vývoz. Kvůli dlouhým členitým hranicím a nepřátelsky naladěným sousedům však bylo patrné, že armáda nestačí. Generál Maurice

---

Beneš a kol., Rozumět dějinám. Vývoj česko – německých vztahů na našem území v letech 1848–1948, Praha, Gallery 2002; Václav Kural, Konflikt místo společenství? Češi a Němci v československém státě (1918–1938), Praha, R 1993; Václav Kural, Místo společenství konflikt: Češi a Němci ve Velkoněmecké říši a cesta k odsunu (1938–1945), Praha, Ústav mezinárodních vztahů 1994. Za německé práce jeden příklad: Rudolf Hilf, Němci a Češi – sousedství ve střední Evropě, jeho význam a proměny: symbióza – katastrofa – nové cesty, Praha, Prago Media News 1996.

⁴ Výukové materiály o životě a díle B. Martinů lze najít na webových stránkách spolku ČŠBH:

<http://www.csbh.cz/spolecne-projekty/osudy-cechu-v-zahranici>

⁵ Výukové materiály o životě a díle F. Kupky lze najít na webových stránkách spolku ČŠBH:

<http://www.csbh.cz/sekundarni-odkazy/spolecne-projekty/vytvarnici-v-ceskoslovenskych-legiich>

⁶ O této pražské německé společnosti se například v krátkosti zmiňuje medailonek spisovatele Františka Langera, viz výukové materiály zpracované v roce 2014 v rámci projektu Literární umělci v československých legiích. <http://www.csbh.cz/spolecne-projekty/literarni-umelci-v-ceskoslovenskych-legiich>

⁷ Malá dohoda byla spojeneckým svazkem Československa, Rumunska a Království Srbů, Chorvatů a Slovinců (od r. 1929 Jugoslávie), který vznikl uzavřením dvojstranných spojeneckých dohod v letech 1920 a 1921. Jeho účelem bylo jednak zabránit návratu Habsburků na maďarský trůn (Maďarsko bylo v meziválečném období formálně monarchií), jednak postavit se v případě potřeby maďarským územním nárokům. Maďarsko totiž mírovou smlouvou po 1. světové válce (Trianon 1920) ztratilo velkou část bývalých Uher ve prospěch všech svých nových sousedů.

Pellé, první velitel francouzské vojenské mise v Československu a první šéf československého hlavního štábu, krátce po vzniku republiky prohlásil, že úspěšnou obranu ČSR může zajistit pouze ministr zahraničí. Se získáním spojenců byla ale potíž. Tradiční orientace na Francii vedla v polovině dvacátých let k uzavření spojenecké smlouvy, která ale nebyla dokonalá. Francie, jež zaznamenala obrovské lidské a hmotné ztráty v první světové válce, pod tlakem veřejného mínění stále více dávala najevo, že pro ni je hlavní defenzivní vojenská doktrína. Tedy obrana vlastního území, která se však neslučovala se spojenectvím s nástupnickými státy ve středu Evropy a s případným zásahem v jejich prospěch.

To vše ve dvacátých letech ještě nebylo přijímáno s přílišnými obavami. Evropané obecně ve své většině nepomýšleli na novou válku, soustředili se na mírový život a zdálo se, že staré rozpory nebude třeba oživovat. Přispěl k tomu úspěšný hospodářský rozvoj, který uklidnil sociální poměry a dával novou naději pro budoucnost.

Jenže nadějná „zlatá dvacátá léta“ ukončila na podzim 1929 světová hospodářská krize. Na Československo dopadla tvrdě, a zvláště na pohraniční oblasti s exportním průmyslem, osídlené převážně německým obyvatelstvem. Všechny státy omezovaly dovoz, aby poskytly co největší prostor domácím výrobcům, svůj vlastní vývoz ale různými cestami podporovaly. Následné omezování výroby a mnohdy i zavírání továren postihlo tedy v ČSR ve velké míře právě české Němce. Zhoršení sociálních poměrů využily dosud málo významné fašisticky zaměřené německé strany, které mohly poukazovat na to, že v sousedním Německu po nástupu nacisty Hitlera do úřadu říšského kancléře (leden 1933) se ekonomická situace obrací k lepšímu. Byly pomíjány očividné skutečnosti, že se nejedná o žádný hospodářský zázrak, ale že rozvoj německého hospodářství směřuje k válečným účelům a vede k zadlužování státu, že demokratická výmarská republika⁸ skončila a místo ní nastupuje režim totalitní. V Československu byly původní krajně pravicové německé strany zakázány, ale místo nich nastoupila nová, jež měla zdánlivě čistý štít, a té se různými cestami, včetně vyhrožování a nátlaku, podařilo sjednotit většinu českých Němců pod svými prapory. Tato Sudetoněmecká strana (původně Sudetoněmecká vlastenecká fronta) začala stupňovat svůj tlak na vládu ČSR ve věci rozšíření menšinových práv. Účelem tohoto snažení ovšem nebylo zlepšení života menšin, nýbrž rozbití demokratické ČSR, která pro Hitlera znamenala nepřijatelnou překážku. Všechny ústupky nabízené československou vládou byly odmítány, do věci byly zataženy i další státy, jejichž představitelé se pod předestíranou hrozbou nové války přiklonili k mírovému řešení, potvrzenému mnichovskou dohodou 30. září 1938. Československo, jemuž jeho tehdejší spojenci Francie a Sovětský svaz neposkytli potřebnou pomoc, zůstalo osamoceno a podrobilo se. Tím skončila první Československá republika a začalo období tzv. druhé republiky, trvající až do 15. března 1939, jež bylo již poznamenáno pozvolným ústupem od původních demokratických zásad.

Doporučená literatura: Klimek, A. *Velké dějiny zemí Koruny české sv. XIII (1918–1929), sv. XIV. (1929–1938)*, Praha – Litomyšl, Paseka 2000 a 2002.

© Spolek ČŠBH. Licence CC BY-NC-ND <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/> Projekt byl podpořen Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy v rámci dotačního Programu na podporu vzdělávání v jazycích národnostních menšin a multikulturní výchovy v roce 2014.

⁸ Jako „výmarská republika“ je označováno období německých dějin 1919-1933. Počátkem roku 1919 se ve městě Weimar sešel první parlament Německa po konci války, zániku císařství a vzniku republiky. Výmarskou republiku ukončil Hitler svými opatřeními, jež znamenala konec demokratického zřízení v meziválečném Německu.